
UDK 314(497.5 Baćina)"1870/1880"

94(497.5 Baćina)"1870/1880"

Prethodno priopćenje

Primljen 22. 10. 2013.

ŽARKO DUGANDŽIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru

dugandzicz@gmail.com

DEMOGRAFSKE ZNAČAJKE ŽUPE BAĆINA OD 1870. DO 1880. GODINE

Sažetak

Sastavnice prirodnog kretanja stanovništva u razdoblju od 1870. do 1880. nalaze se na prijelazu s visoke na nisku razinu. Prosječna godišnja stopa nataliteta kreće se na razini od 29,60 ‰ i tako se našla na početku demografske tranzicije nataliteta, dok prosječna stopa mortaliteta bilježi srednje vrijednosti mortaliteta i kreće se oko 17,70 ‰, a sve to govori da se župa Baćina našla na prijelazu iz rane u središnju demografsku podetapu demografske tranzicije. U takvu razvojnom procesu, u kojem stope nataliteta i mortaliteta bilježe smanjivanje, stopa prirodne promjene je umjerena i iznosi 9,17 ‰. U sveukupnom broju rođenih u župi nije zabilježen nijedan slučaj rođenja izvanbračnog djeteta, što govori o dugotrajnoj patrijarhalnoj tradiciji stanovništva. Župa Baćina je tijekom Hercegovačkog ustanka bila znatno manje opterećena izbjeglicama iz Hercegovine u odnosu na ostale neretvanske župe pa je i to jedan od razloga takvih demografskih trendova. U župi je i dalje zabilježena visoka smrtnost u dječjoj (0-14), ali i u fertilnoj dobi, što je posljedica teških životnih uvjeta te različitih bolesti. Tijekom navedene demografske analize evidentirano je više brakova u srodstvu, što potvrđuje svojevrsnu izoliranost, veću usmjerenost na domicilno stanovništvo i nisku razinu prostorne mobilnosti stanovništva.

Ključne riječi: župa Baćina, Poneretavlje, natalitet, mortalitet, nupcijalitet, prirodna promjena

1. Prostorno-vremenski okvir istraživanja

Mjesto Baćina, kao dio Poneretavlja, danas se nalazi na sjeverozapadnom dijelu južne Dalmacije, na granici sa srednjom Dalmacijom i na sjeverozapadnom dijelu današnje najjužnije hrvatske županije, Dubrovačko-neretvanske. Riječ je o specifičnoj fizionomskoj i funkcionalnoj mikroregiji u sklopu južne Hrvatske. Nizina doline Neretve najmlađi je dio Poneretavlja. Delta Neretve formirala se pred kraj pleistocena i tijekom holocena. Dalmatinski dio delte obuhvaća površinu od oko 12 067 ha. Specifičan zemljopisni smještaj Donjeg Poneretavlja između ograna dinarskoga sustava te otvorenost prema Jadranskom moru, ali i dolinski prodor u dinarsku planinsku barijeru, u znatnom dijelu utječu na klimu toga prostora. Naime, prirodna osnova je dominantna komponenta u objašnjavanju naseljenosti kako u prošlosti tako i sadašnjosti. Zato prirodna sredina utječe na biološku izdržljivost čovjeka, na njegovu proizvodnju te ekonomsku i opću razvijenost. Taj se utjecaj odvija u osnovi posredstvom klime, reljefa, tla, vode i prirodnih bogatstava kao zavisne vrijednosti prethodnih elemenata.

1.1. Župa Baćina

Mjesto Baćina¹ se nalazi 2,5 kilometra zapadno od grada Ploča, smješteno je uz ogranke planinskoga masiva Biokova, točno na polovici Jadranskog magistralnog pravca Split – Dubrovnik. Mjesto približno leži na zemljopisnoj širini od 43° 05' 13" N i zemljopisnoj dužini od 17° 22' 55" E. Naselje Baćinu čine zaseoci: Antunovo Guvno, Baćina, Bristov Dolac, Kolivrat, Kruševo, Plitvina, Podačempres, Podmeđina, Rudine, Striževo, Zadužbina i Zavod – Žrnovica.²

Župa Baćina danas pripada gradu Pločama u Dubrovačko-neretvanskoj županiji i Neretvanskome dekanatu Splitsko-makarske nadbiskupije.

1 Mletački dužd 1571. Alojz Mocenigo u jednom od svojih pisama spominje neretvanska sela: Poca (zapadni dio Baćine), Baćina, Grnčeničnik, Pasičina, Brista, Crnoća, Plina Grasnice i Nove Kuće. Vidjeti: MILAN GLIBOTA, *Povijest donje Neretve i prvi mletački katastri*. Državni arhiv Zadar, Zadar, 2006., str. 63.

2 Usp. MIRKO KORENČIĆ, *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857. – 1971.*, knjiga 54, Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1979., str. 542.

Nekada je župa Baćina pripadala Makarskom dekanatu.³ Župa se proteže od Gradca do Ploča, preko brdovitog kraja prema Baćinskim jezerima. Kršćanstvo je u tom kraju bilo rašireno već u prvim stoljećima, o čemu govore ostatci *starokršćanske bazilike sv. Andrije u Sladincu* iz VI. stoljeća, što je ujedno najveći spomenik antičke kulture na širem području grada Ploča. Za vrijeme osmanlijske vladavine Baćinu su posluživali franjevci iz zaostroškog samostana. Župa je prvotno bila u zajedništvu s Podacom, a kasnije su je posluživali župnici iz Graca.⁴ Danas je poslužuje župnik župe Plina – Stablina.

Matične knjige su postojale od 1746. god., ali su stradale u Drugome svjetskom ratu zajedno sa župnom kućom.

2. Društveno-povijesna pozadina i promjena granica

Požarevačkim mirom 21. srpnja 1718. uspostavile su se nove granice između Mlečana i Osmanlija. Granica iz 1718. godine ostala je nepromijenjena sve do danas. Razdoblje mletačke vlasti u Dalmaciji važna je povijesna epoha koja je bitno utjecala na oblikovanje suvremene slike tog područja. Mletačka vlast u Dalmaciji bitno je obilježila promjene na gospodarskom, političkom, kulturnom, ali i na demografskom planu.

Mletačka Republika ukinuta je 12. svibnja 1797., a nova austrijska vlast u Dalmaciji uspostavljena je u listopadu 1797. godine.⁵ Glavna promjena koju je Dalmacija doživjela uspostavljanjem austrijske vlasti jest njezino proglašenje zasebnom pokrajinom u sastavu Habsburške Carevine pod neposrednom vlasti Beča, odnosno upravom guvernera kojeg je postavljao Carski dvor.⁶ Sjedište guvernera bilo je u Zadru. U administrativnoj

3 Usp. MATEJ SKARICA, *Topografski priručnik Dalmacije i popis stanovništva*, Naklada Hrvatske knjižare, Split, 1992., str. 16.

4 Prema najstarijem popisu župa zaostroškog samostana sastavljenom 2. travnja 1599., on je u Neretvi imao 4 prostrane župe. Sela Donje Neretve Slivno i Baćina bila su u sastavu župe Lapčani (Gradac). Vidjeti: M. GLIBOTA, *n. dj.*, str. 51.

5 Austrija je s Francuskom sklopila primirje u Leobenu 18. travnja 1797. po kojem se car Franjo II. odriče teritorija između Oglja i Pada, ali za odštetu dobiva dio Terra-Ferme, mletačku Dalmaciju i Istru. Vidi: STJEPAN ANTOLJAK, *Dalmatinsko pitanje kroz vjekove*. Tiskara Grafika, Zagreb, 1944., str. 60.

6 Usp. VJEKO OMAŠIĆ, „Prva austrijska vlast u Dalmaciji 1797. – 1806.“, u: *Kaštelanski zbornik* 6, Kaštel Kambelovac, 1999., str. 31.

upravi ništa se nije mijenjalo, a talijanski jezik i dalje je ostao službeni. Prva austrijska vladavina trajala je kratko, do 26. prosinca 1805.,⁷ kada se prema odredbi Požunskoga mira Dalmacija morala predati Napoleonu. Ali 1815. godine odlukom Bečkoga kongresa Austrija je službeno dobila Dalmaciju. Dalmacija se tada prostirala na prostoru od rijeke Zrmanje do nešto južnije od Budve, obuhvaćajući i sve otoke, od Raba do dubrovačkih Elafita.⁸ Površinom je obuhvaćala 12 831 km².

Društveno-gospodarsko nezadovoljstvo u hrvatskim zemljama doводи do hrvatskoga narodnog preporoda koji nije obuhvatio sve hrvatske zemlje istodobno.⁹ U Dalmaciji zrela faza preporoda započinje tek 1860-ih godina.¹⁰

Borba za sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom posebno se pojačala revolucionarne 1848. godine kada je za gubernatora Dalmacije formalno imenovan ban Jelačić. Dalmacija 1861. godine dobiva svoj Sabor sa sjedištem u Zadru i od tada svoje zastupnike šalje u Carevinsko vijeće u Beč.¹¹ Ali stanovništvo Dalmacije politički se podijelilo u dvije političke stranke: narodnu i autonomašku. Dok se Narodna stranka zalagala za sjedinjenje Dalmacije s Banskom Hrvatskom te za hrvatski jezik u javnom životu, dotle su kod autonomaša prevladavali partikularni interesi.

Od 1870. u Donjem Poneretavlju hrvatski je jezik postao službenim u školama i svim uredima. Preuzevši vlast, narodnjaci su se posvetili gospodarskoj i kulturnoj preobrazbi osvojenih općina. Među preporodnim prvacima isticao se don Mihovil Pavlinović, izabran za poslanika u Neretvi. Mihovil Pavlinović prvi je, već u kolovozu 1860., iznio zahtjev za sjedinjenjem Dalmacije s Banskom Hrvatskom.¹²

7 Usp. STJEPAN ANTOLJAK, *Dalmatinsko pitanje kroz vjekove*. Tiskara Grafika, Zagreb, 1944., str. 115.

8 Usp. TOMISLAV PEJDO, „Politika Austrije (Austro-Ugarske) prema brodarstvu Dalmacije od 1850. do 1880. godine.“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 50, 2008., str. 276.

9 Usp. ANTONI CETNAROWICZ, *Narodni preporod u Dalmaciji*. Srednja Europa, Zagreb, 2006., str. 8.

10 Usp. *isto*, str. 8.

11 Usp. FRANE IVKOVIĆ, „Organizacija uprave u Dalmaciji za vrijeme Druge austrijske vladavine 1814. – 1918.“, *Arhivski vjesnik*, Zagreb, 1992., str. 33.

12 Usp. NIKŠA STANČIĆ, „Mihovil Pavlinović u Narodnom preporodu u Dalmaciji i u Hrvatskoj politici 19. stoljeća.“, u: *Mihovil Pavlinović u politici i književnosti*. Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu i SIZ kulture općine Makarska, Zagreb, 1878., str. 18.

Dalmatinsko stanovništvo tijekom čitavog 19. stoljeća većinom je bilo poljodjelsko, a poljodjelstvo je neprekidno bio glavni temelj njezina gospodarstva.¹³ U Donjem Poneretavlju veliki dio obradive površine nalazio se u rukama pojedinih obitelji ili ustanova koje ju same nisu obrađivale, nego su je davale težacima na obradu, pod različitim uvjetima.¹⁴

Od sredine 19. stoljeća postupno se mijenja struktura agrarne proizvodnje. Dolazi do unapređenja obradbe vinove loze te prihvaćanja novih kultura kao što su krumpir i duhan. Agrarne strukture u Dalmaciji kočile su modernizaciju sve do Prvoga svjetskog rata.¹⁵ Prevelik je bio udio poljodjelskog stanovništva pa je Dalmacija u to vrijeme najagrar-nija zemlja u Monarhiji. Slična je struktura stanovništva i u Donjem Poneretavlju, ekstenzivna i zaostala poljoprivreda bila je gotovo glavna privredna grana. Industrija se tek koncem 19. i početkom 20. stoljeća počinje jače razvijati, ponajprije stranim kapitalom.

Za vrijeme druge austrijske uprave (1813. – 1918.) Dalmaciju pogađaju nerodne godine i druge nedaće. Pučanstvo neretvanskog kraja ima malo hrane pa zato gubi otpornost prema malariji i drugim bolestima, tuberkulozi, rahitizmu i sl. Stanovništvo boluje od različitih zaraznih bolesti zbog mnoštva baruština u plodnim dolinama. Najviše ih pogađa malarija od koje postaju apatični i nesposobni za rad. Zbog siromaštva, gladnih godina i besperspektivnosti uslijedilo je potkraj stoljeća, ali i u prvim desetljećima 20. stoljeća, masovno iseljavanje pučanstva. Iz Dalmacije se od 1880. do 1910. legalno iselilo 31.840 osoba.¹⁶ Više od 80 % iseljenika činili su seljaci. Kada je riječ o neretvanskim naseljima, ona su u početnoj fazi njihova razvoja nastala uglavnom podalje od rijeke Neretve, u brdskim predjelima (osim Opuzena), zbog veće sigurnosti u prvom redu i zbog tadašnjih bolesti koje su vladale u nizinskom dijelu (kao što su malarija) i nepovoljnih uvjeta za stanovanje.

13 T. PEJDO, *n. dj.*, str. 275.

14 Usp. TRPIMIR MACAN, *Iz povijesti Donjeg Poneretavlja*. Autorsko izdanje, Metković, 1972., str. 53.

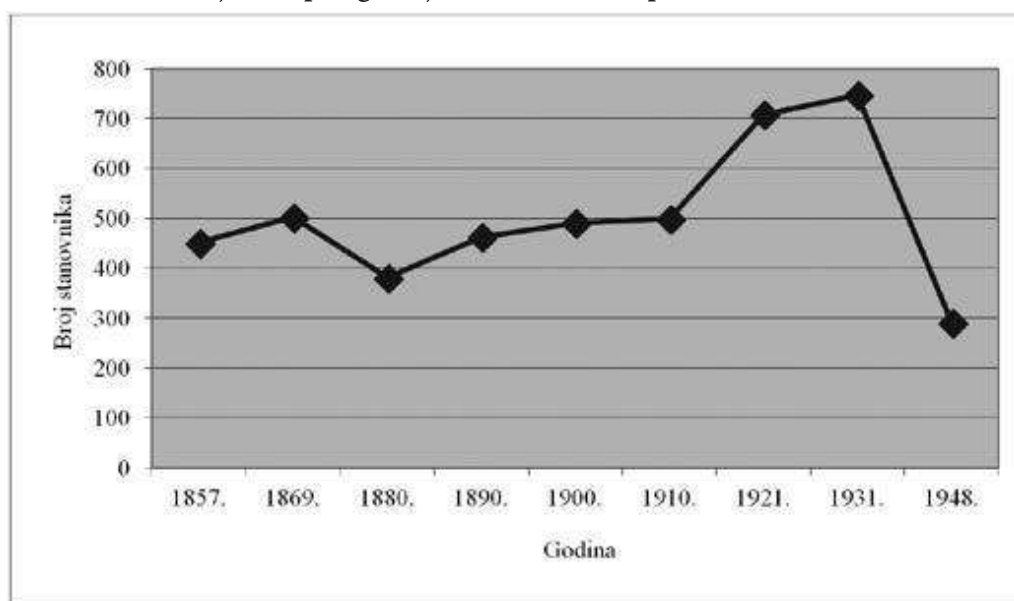
15 Usp. ARNOLD SUPPAN, *Oblikovanje nacije u građanskoj Hrvatskoj (1835. – 1918)*. Naprijed, Zagreb, 1999., str. 145.

16 Usp. IVO DUJMOVIĆ, *Opuzen i Komin, crtice iz povijesti*. Lib, Rijeka, 2006., str. 111.

3. Ukupno kretanje stanovništva župe Baćina

Kad se govori o ukupnom kretanju stanovništva, misli se na promjene u broju stanovnika na nekom području i u određenom razdoblju što je najčešće posljedica kretanja nataliteta i mortaliteta (prirodno kretanje) i migracijskih procesa (prostorno kretanje). Prema službenim popisima stanovnika Austro-Ugarske broj stanovnika župe se od 1869. do 1880. smanjio s 502 na 381 ili za 121 stanovnika, tj. za 24 % (Sl. 1.). To znači da se godišnje broj stanovnika župe smanjivao u prosjeku za 11 stanovnika, što je rezultat ne samo prirodnog pada, nego i migracijskih procesa.

Sl. 1. Kretanje ukupnog broja stanovnika župe Baćina (1857. – 1948.)

Izvor: M. Korenčić, *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske*: 542.

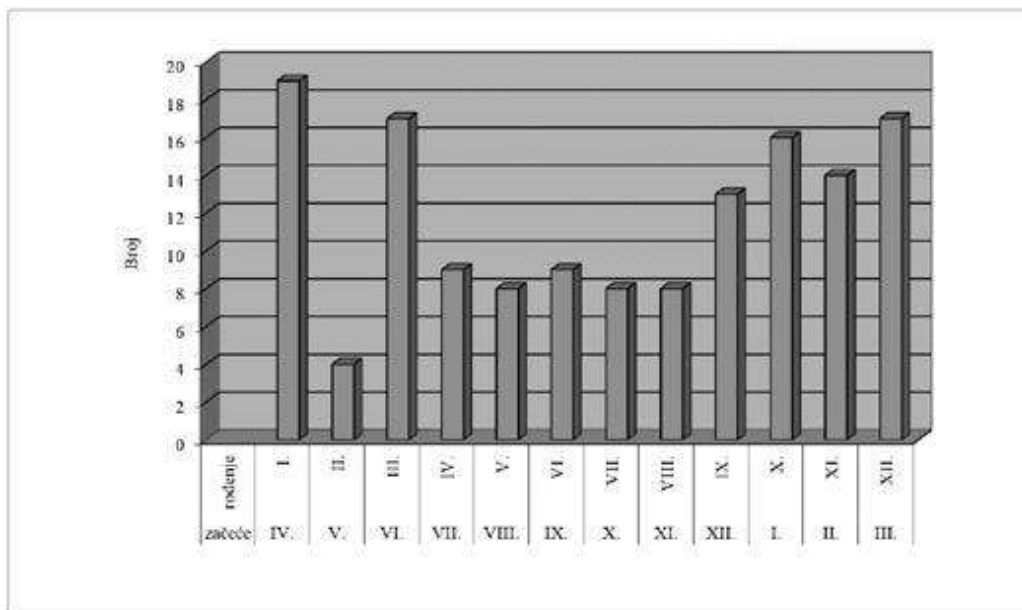
4. Vitalna obilježja župe Baćina

4.1. Kretanja nataliteta i struktura novorođene djece prema spolu

Natalitet je jedna od bitnih pozitivnih odrednica prirodnog kretanja koja uz ostale uvjete može djelovati na porast stanovništva određenog područja. *Pojam nataliteta stanovništva pojavljuje se i pod nazivom fertilitet (posebice u angloameričkoj literaturi). U biti su to istovjetni pojmovi. Gledano u širem smislu, njime se razumijevaju kvantitativne pojave vezane*

*neposredno za rađanje djece u cjelokupnoj populaciji ili u jednom njezinom djelu. Po pravilu, pri tome se razumijeva tzv. efektivna rodnost, tj. broj živorođene djece. Ukupan broj živorođene i mrtvorodene djece obuhvaća se, pak, pojmom ukupna rodnost.*¹⁷ Budući da u matičnim knjigama rođenih (ali ni u knjigama umrlih) uglavnom nisu bila registrirana mrtvorodena djeca (zbog toga što nisu bila krštena), možemo govoriti samo o efektivnom natalitetu. Sezonske varijacije broja začeca ovise o više činitelja, između ostalog o gospodarskoj orijentaciji određene sredine, o sezonskoj varijaciji seksualnih poriva (doba seksualnog buđenja u proljeće), o društvenim pravilima (doba karnevala, posta i korizme) itd.¹⁸ Najviše začeca u župi je bilo u travnju i lipnju, a najmanje u svibnju, kolovozu, listopadu i studenom (Sl. 2.). U skladu s ritmom začeca najveći se broj djece rađao u siječnju, ožujku, listopadu i prosincu. Ritam začeca u župi Baćina nešto je izraženiji u proljeće i zimu nego u ljeto i jesen. Najviše se djece rađalo u jesenskom i zimskom razdoblju, a nešto manje u proljetnom i ljetnom dijelu godine, što je donekle bilo u skladu sa sezonskim zadaćama.

Sl. 2. Usporedba sezonskog kretanja začeca i rođenja župe Baćina (1870. – 1880.)

Izvor: Matična knjiga rođenih župe Baćina (1870. – 1880.)

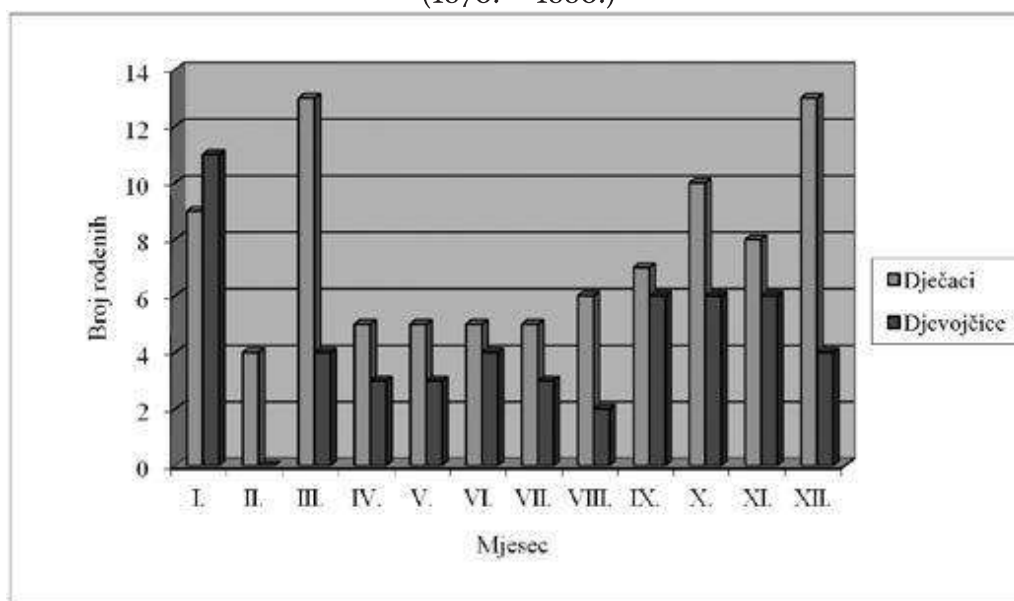
17 IVO NEJAŠMIĆ, *Demografija, stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*. Školska knjiga, Zagreb, 2005., str. 70.

18 Usp. NENAD VEKARIĆ, BOŽENA VRANJEŠ-ŠOLJAN. „Početak demografske tranzicije u Hrvatskoj“, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 47, 2009., str. 41.

Općenita pojava rađanja više muške nego ženske djece potvrđuje se i na prostoru župe Baćina. U župi Baćina u razdoblju od 1870. do 1880. godine rodilo se 142 djece, od toga 90 dječaka i 52 djevojčice. Rodilo se 38 dječaka više nego djevojčica, tj. udio je dječaka bio veći za 27 %. Koeficijent maskuliniteta u župi Baćina iznosio je 1730, a koeficijent feminiteta 577.

Kroz sezonski tijek rađanja vidi se da je tijekom cijele godine u prosjeku bio veći broj rađanja muške nego ženske djece, osim mjeseca siječnja u kome se u prosjeku rađalo više ženske nego muške djece (Sl. 3.).

Sl. 3. Sezonski prosječni brojevi odnosa rađanja muške i ženske djece u župi Baćina (1870. – 1880.)

Izvor: Matična knjiga rođenih župe Baćina (1870. – 1880.)

Ako usporedimo prosječan broj rođenih po mjesecima u župi Baćina s prosječnim brojem rođenih u susjednim župama: Opuzen, Desne i Rogotin, onda se uočava sljedeće stanje.¹⁹ Prosječno, najmanje rođenih u Desnama je bilo u mjesecu listopadu, u Rogotinu je to mjesec srpanj²⁰

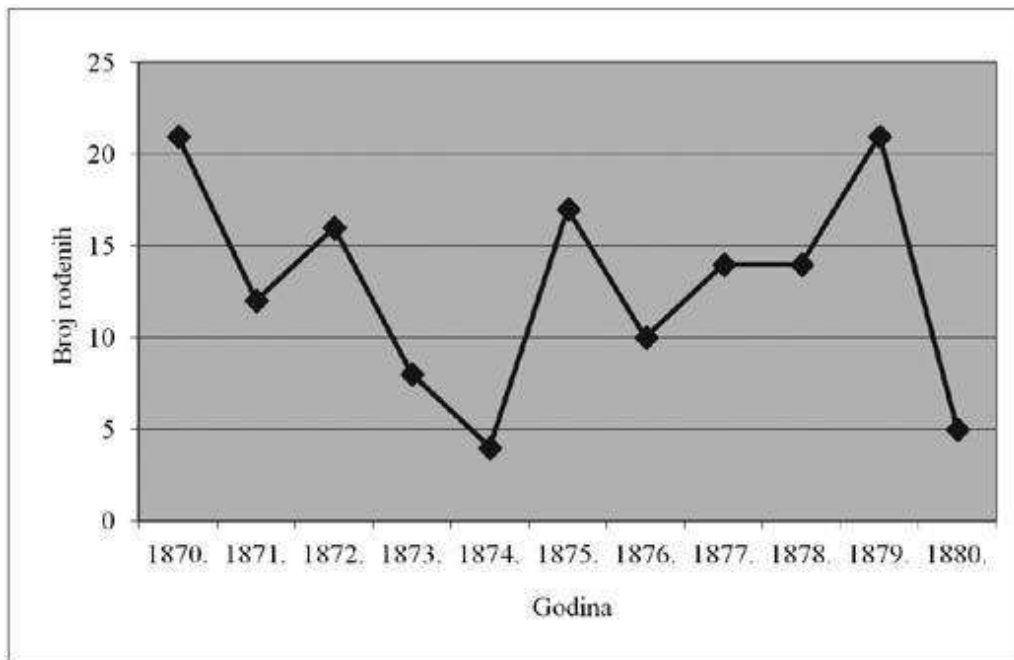
19 Usporedene su susjedne župe Donjeg Poneretavlja gdje župe Desne, Rogotin i Opuzen imaju nešto drukčiju prirodnu osnovu (dolina delte Neretve s nešto drukčijim oblikom privređivanja) od župe Baćina koja je više primorska župa s nešto opet drukčijim oblikom privređivanja.

20 Usp. MAJA ŠUNJIĆ, „Stanovništvo Rogotina na kraju 18. i u prvoj polovici 19. stoljeća na temelju matičnih knjiga i stanja duša.“, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 45, 2007., str. 359.

kao i župi Opuzen, dok je u prosjeku najmanji broj rođenih u župi Baćina bio u mjesecu svibnju. Kad je u pitanju mjesec s prosječno najviše rođenih onda je to u Rogotinu mjesec ožujak,²¹ župi Desne mjesec travanj²² kao i u župama Opuzen i Baćina.

Po godišnjem broju rođenih u župi Baćina posebno se izdvajaju 1870. i 1879. godina kada je rođen najveći broj djece, a 1874. i 1880. su godine s najmanje rođene djece (Sl. 4.).

Sl. 4. Prosječno godišnje kretanje nataliteta župe Baćina (1870. – 1880.)

Izvor: Matična knjiga rođenih župe Baćina (1870. – 1880.)

4.2. Opća i specifična obilježja mortaliteta

Mortalitet je učestalost umiranja u jednoj populaciji, a njegov se intenzitet mjeri općom stopom mortaliteta. *Negativna komponenta ukupnog i prirodnog kretanja koja djeluje na smanjivanje ukupnog broja stanovnika zove se smrtnost ili mortalitet, a označava učestalost umiranja, odnosno broj umrlih u nekom stanovništvu u određenom vremenu.*²³ Opća stopa

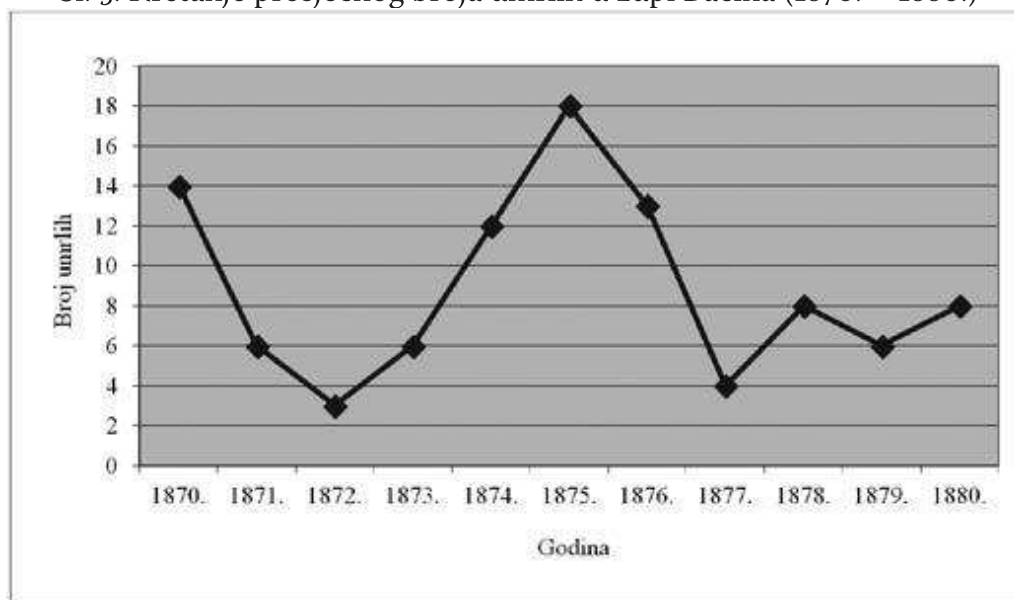
²¹ Usp. *isto*, str. 358.

²² Usp. INGE BEGO-MATIJEVIĆ – ŽARKO DUGANŽIĆ – ANĐELKO AKRAP, „Tranzicija mortaliteta: stanovništvo Desne na Neretvi (1870. – 1880.)“, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 47, 2009., str. 213.

²³ I. NEJAŠMIĆ, *n. dj.*, str. 88.

mortaliteta pokazuje odnos broja umrlih tijekom godine i broja stanovnika sredinom iste godine. *Opća stopa mortaliteta je dobar pokazatelj tendencije kretanja smrtnosti na nekom području u određenom razdoblju.*²⁴ Razina mortaliteta izraz je bioloških (dobna struktura, okruženje itd.) te gospodarskih i općedruštvenih čimbenika (razina životnog standarda, zdravstveni uvjeti života, obrazovna razina i sl.). Sve su te skupine čimbenika međusobno povezane. Podatci o smrtnosti dobri su pokazatelji higijenskih, zdravstvenih, socijalnih, gospodarskih, političkih i društvenih stanja. U istraživanom razdoblju od 1870. do 1880. u župi Baćina godišnje je umiralo prosječno 9,8 osoba ili 1,22 mjesečno, što je znatno manje u odnosu na župu Metković, gdje je godišnje umiralo prosječno 57, a mjesečno 4,8 osoba.²⁵ Stanje u Baćini slično je onome u župi Desne (u istome razdoblju) gdje su godišnje umirale prosječno 23 osobe ili 1,9 mjesečno.²⁶ U prosječnom godišnjem kretanju mortaliteta u župi Baćina od 1870. do 1880. posebno se izdvajaju godine 1870. i 1875. s najvećim brojem umrlih, dok se godine 1872. i 1877. izdvajaju po najmanjem broju umrlih (Sl. 5.).

Sl. 5. Kretanje prosječnog broja umrlih u župi Baćina (1870. – 1880.)

Izvor: Matična knjiga umrlih župe Baćina (1870. – 1880.)

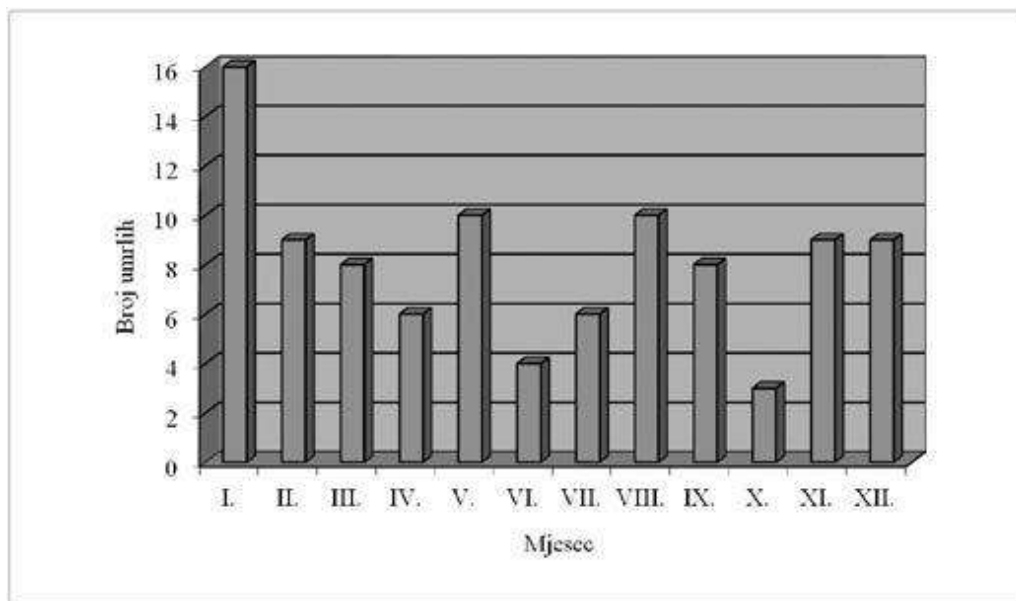
²⁴ *Isto*, str. 88.

²⁵ Usp. Žarko Dugandžić, *Stanovništvo općine Metković (1850.-1918)*, Sveučilište Zagreb – Sveučilište u Dubrovniku, Zagreb, 2011., str. 74.

²⁶ I. BEGO-MATIJEVIĆ i dr., *n. dj.*, str. 209.

Kad je u pitanju sezonsko kretanje smrtnosti, ono u duljem vremenskom razdoblju pokazuje neke zakonitosti. U župi Baćina u prosjeku maksimum smrtnosti je zimi, dok se kao minimumi izdvajaju mjeseci lipanj i listopad (Sl. 6.). Kod župe Baćina u sezonskoj zastupljenosti umrlih postoji sličnost s prosječnim kretanjem smrtnosti u pokrajini Dalmaciji, gdje je ta zastupljenost također veća zimi.

Sl. 6. Sezonske prosječne promjene mortaliteta u župi Baćina (1870. – 1880.)

Izvor: Matična knjiga umrlih župi Baćina (1870. – 1880.)

U župi Baćina udio smrtnosti najmlađe populacije (do 15 godina) kreće se oko 34,7 % (Sl. 7.), što je znatno manje nego u župi Opuzen (54 %), župi Desne (45,67 %)²⁷ ili župi Metković (49,91 %),²⁸ ali je i nešto viši u odnosu na naselje Rogotin (30,86 %).²⁹ Od ukupnog broja umrlih te dobne skupine na dječake otpada 71,40 %, a djevojčice 28,57 %.

Od ukupnoga broja umrlih na novorođenčad otpada oko 14,28 %, što je manje nego u župi Opuzen gdje je taj udio oko 23,08 %, nešto manje i u odnosu na župu Desne (19,96 %) i župu Metković (20,97 %), ali približno slično onom u naselju Rogotin (13,71 %). Velika smrtnost djece u

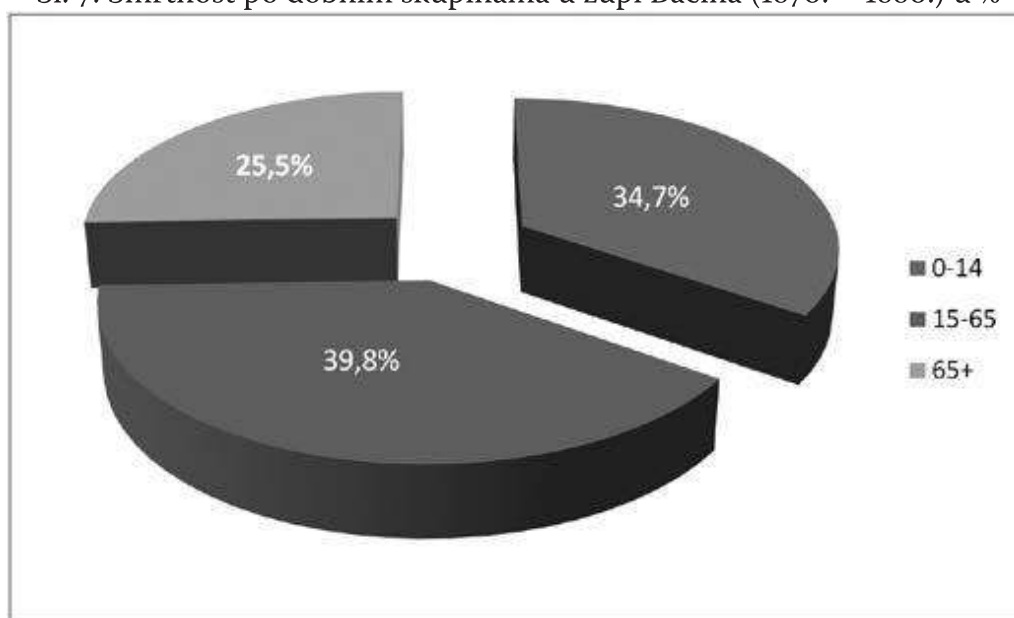
27 Usp. I. BEGO-MATIJEVIĆ i dr., *n. dj.*, str. 209.

28 Usp. Ž. DUGANDŽIĆ, *Stanovništvo...*, str. 74.

29 Usp. M. ŠUNJIĆ, *n. dj.*, str. 372.

župi Baćina pokazatelj je loših higijensko-zdravstvenih uvjeta življenja, ali i siromaštva tog područja.

Sl. 7. Smrtnost po dobnim skupinama u župi Baćina (1870. – 1880.) u %

Izvor: Matična knjiga umrlih župe Baćina (1870. – 1880.)

Udio smrtnosti radno sposobnog stanovništva u župi Baćina iznosi 39,8 %, što je slično stanju u župi Opuzen s udjelom od 39 %, ali i više od udjela u župi Desne (32,28 %) te nešto manje od udjela smrtnosti u župi Rogotin (49,14 %) i župi Metković (42,35 %). Od toga na muškarce otpada 57,90 %, a na žene 42,10 %. Veći udio smrtnosti muškaraca u odnosu na žene vjerojatno je pokazatelj težega fizičkog rada muške populacije.

Udio smrtnosti starije populacije od 65 i više godina iznosi 25,5 %, što je dosta visok udio, pa je po tome viši od onog u župi Desne (22,05 %), Rogotinu (20 %), a pogotovo onome u župi Metković (7,74 %). Od toga na mušku populaciju otpada 40 %, a na žensku 60 %, što govori o znatno dužem življenju ženske populacije.

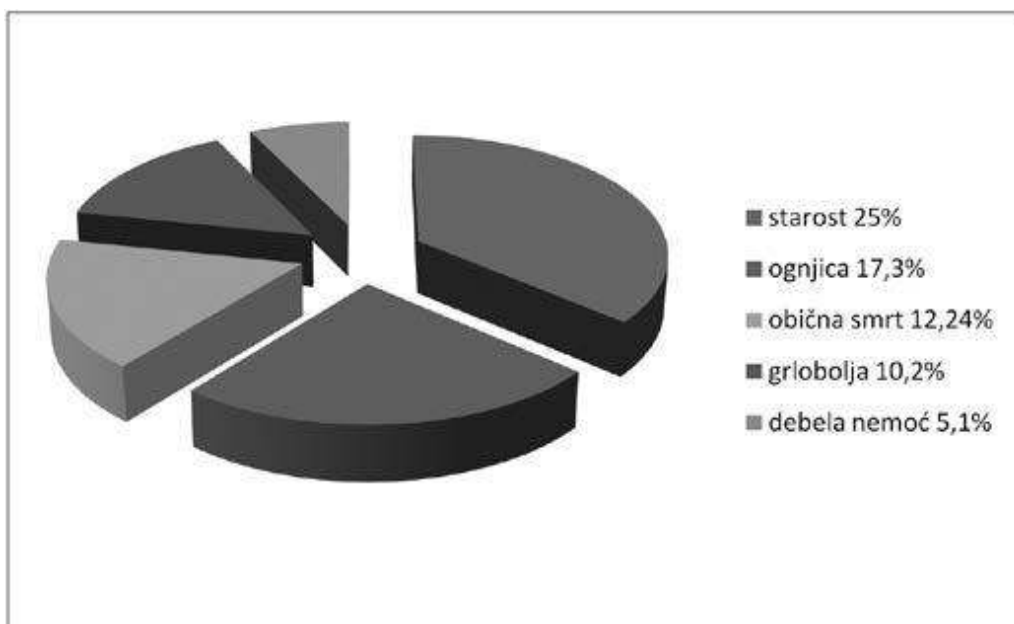
Općenito uzevši za župu Baćina pokazatelji govore da je udio stanovništva koji doživi 70 godina života nešto veći i od dalmatinskoga prosjeka koji iznosi 14,10 %.³⁰

³⁰ Usp. *isto*, str. 372.

Zdravstvene su prilike bile veoma teške i složene zbog velikog broja nepovoljnih okolnosti. Usto, vladali su loši životni i higijenski uvjeti s niskom razinom zdravstvene zaštite, voda za piće bila je loša, a alkoholizam i opće siromaštvo bili su rašireni. Bilo je nedovoljno zdravstvenih radnika koji su skrbili o zdravstvenom stanju stanovništva. Kao najčešći uzroci smrtnosti navode se: starost (25,50 %), ognjica ili vrućica (17,30 %), obična smrt (12,24 %), grlobolja (10,20 %) i debela nemoć (5,10 %; Sl. 8.).³¹

S obzirom na to da se kao uzrok smrtnosti u maticama često navode različite vrste vrućice, treba biti oprezan u dijagnosticiranju jer su one zapravo najčešće simptomi nekih drugih bolesti. Pored toga, vrlo su malo uzroka smrtnosti dijagnosticirali liječnici.

Sl. 8. Najčešći uzroci smrti u župi Baćina (1870. – 1880.)

Župa Baćina u razdoblju od 1870. do 1880. još uvijek ostvaruje relativno visoku stopu nataliteta od 29,6 ‰ i umjerenu stopu mortaliteta 17,7 ‰, što za rezultantu ima umjerenu prosječnu stopu prirodnog prirasta od 9,17 ‰.

³¹ Kao ostali uzroci smrtnosti navode se (broj slučajeva): male ospice (3), srdobolja (4), puntura (2), utapanje (3), protiska (1), ugriz (1), prsobolja (1), kaplja (3), protočica (1), nameti (1), katar (1), ugušenje od krvi (3), unutarnja bolest (2), svalika (1), nazeba (1), prosistra (1) i podušnica (1).

Za župu Baćina u razdoblju od 1870. do 1880. godine se može reći da se nalazi u centralnoj tranzicijskoj podetapi razvoja stanovništva.

4.2.1. Obilježja sklapanja brakova i kretanje broja izvanbračne djece

Na pojavu i broj izvanbračne djece utječu mnogi društveno-ekonomski i drugi čimbenici. Kako njihov broj ovisi o mnogim i vrlo različitim čimbenicima i okolnostima, njihova zastupljenost u ukupnom broju živorođene djece ne mora odgovarati statusu izvanbračne djece i njihovih majki. Čak i u sredinama u kojima je status izvanbračne djece i njihovih majki vrlo nepovoljan, može se javiti visoka proporcija takve djece u ukupnom broju rođenih i obrnuto, u sredinama u kojima je status izvanbračne djece i njihovih majki povoljan, a njihov tretman ravnopravan, može se pojaviti razmjerno nizak udio takve djece.³² Tijekom razdoblja od 1870. do 1880. u župi je Baćina rođeno 4 izvanbračne djece,³³ po dvoje muške i dvoje ženske djece, što je tek oko 2,80 % ukupno rođenih. To je manje od dalmatinskoga prosjeka koji iznosi 3 %³⁴ ili pak od jedne od nedaleke župe Metković, gdje je također zabilježen visok prosjek izvanbračno rođene djece (3,25 %),³⁵ znatno viši nego u župi Desne, gdje iznosi 0,77 %.³⁶ Sve su majke po socijalnom statusu bile težakinje. Veliki udio bračnih parova nije imao djece u prvih deset godina braka (39,02 %), a najviše je parova dobilo djecu u 10. mjesecu braka i kasnije, njih 41,46 %. U tome razdoblju od 11 godina župa nije imala slučajeva rođenja djece prije braka (Tablica 1.).

Razlog malog broja izvanbračne djece u župi Baćina u odnosu na neke susjedne župe jest veća zatvorenost njezina stanovništva prema vanjskim utjecajima, patrijarhalni odgoj zbog kojega je majka izvanbračnog djeteta bila izvrgnuta stupu srama i obilježenosti tijekom cijelog života.

32 Usp. S. KRIVOŠIĆ, *Stanovništvo i demografske prilike u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u XVIII. i prvoj polovini XIX. stoljeća*, Zavod za znanstveni rad HAZU, Varaždin, 1991., str. 50.

33 Godišnja dinamika rođenja izvanbračne djece izgledala je ovako: u siječnju 1870. rođeno je jedno žensko dijete, u kolovozu 1871. jedno muško dijete, u rujnu 1872. jedno žensko i u prosincu 1877. jedno muško izvanbračno dijete.

34 Usp. M. ŠUNJIĆ, *n. dj.*, str. 356.

35 Usp. Ž. DUGANDŽIĆ, *Stanovništvo...*, str. 76.

36 Usp. I. BEGO-MATIJEVIĆ i dr., *n. dj.*, str. 213.

Tablica 1. Vrijeme rađanja prvorođenog djeteta u župi Baćina (1870. – 1880.)

Vrijeme rođenja prvorođenog djeteta	Uzorak (1870. – 1880.)	
	Ukupno	%
Ukupno	41	100,00
prije braka	0	0,00
1. mjesec nakon vjenčanja	2	4,88
2. mjesec nakon vjenčanja	0	0,00
3. mjesec nakon vjenčanja	0	0,00
4. mjesec nakon vjenčanja	1	2,44
5. mjesec nakon vjenčanja	2	4,88
6. mjesec nakon vjenčanja	1	2,44
7. mjesec nakon vjenčanja	1	2,44
8. mjesec nakon vjenčanja	0	0,00
9. mjesec nakon vjenčanja	1	2,44
10. mjesec nakon vjenčanja	4	9,75
11. mjesec nakon vjenčanja	3	7,32
12. mjesec nakon vjenčanja	2	4,88
2. godina nakon vjenčanja	4	9,75
3. godina nakon vjenčanja	0	0,00
4. godina nakon vjenčanja	2	4,88
5. i više godina nakon vjenčanja	2	4,88
brakovi bez poroda	16	39,02

4.2.2. Osobna imena djece

U župi Baćina u razdoblju od 1870. do 1880. narodna su imena rijetka. Osobna imena uglavnom su preuzeta iz opće kršćanske baštine, ponajprije iz katoličkog kalendara i uglavnom su jednočlana, ali je zabilježen i znatan broj dvočlanih imena, oko 41 ili 29 %. Od sveukupnog broja dvočlanih imena na muška pripada oko 73 %, a ženska oko 27 %.

Dvočlana muška imena su: Anton Božidar, Josip Martin, Jure Ivan, Jure Marijan, Jure Stipan, Jure Tadija, Martin Marko, Paško Bruno, Toma Ilija, Andrija Josip, Andrija Marko, Anton Ivica, Bože Juraj, Filip Jakov, Grgo Petar, Ivan Milenko, Ivan Petar, Ivan Šimun, Juraj Zvonimir, Jure Petar, Luka Šimun, Mate Baltazar, Mate Danko, Mate Lovre, Nikola Krešimir, Nikola Pava, Petar Jerolim i Toma Stipan.

Dvočlana ženska imena su: Ane Bogomila, Anica Lucija, Manda Stana, Matija Drina, Urbana Ivanica, Vojslava Lucija, Ana Manda, Ivanica Darinka, Ivanica Lucija, Kata Milica, Matija Kate.

Muškarci su uglavnom nosili svetačka imena. Među najučestalijim muškim imenima u župi su: Jure/Juraj, Josip, Ivan, Mate/Mato i Toma. I ženska su imena uglavnom svetačka (osim Jele). Među najučestalijim ženskim imenima su Iva/Ivanica, Mande, Jele, Ane/Anica, Matija (Tablica 2.).

Tablica 2. Najučestalija osobna imena u župi Baćina (1870. – 1880.)

Osobno ime	Frekvencija	Udio (%)	Osobno ime	Frekvencija	Udio (%)
Jure/Juraj	22	15,50	Iva/Ivanica	11	7,75
Josip	8	5,63	Mande	9	6,30
Ivan	7	5,00	Jele	7	4,92
Mate	7	5,00	Ane/Anica	7	4,90
Toma	6	4,20	Matija	6	4,22
Pet najčešćih imena	50	35,21	Pet najčešćih imena	40	28,16
Broj rođenih (1870. – 1880.)	142	100,00	Broj rođenih (1870. – 1880.)	142	100,00

Izvor: Matična knjiga rođenih župe Baćina (1870. – 1880.)

Prezimana su župe Baćina, koja se spominju u MKR u razdoblju od 1870. do 1880., sljedeća: Begović, Bilojurić, Bilojević, Blašković, Bogunović, Bošković, Franić, Giljević, Katić, Krilić, Marinović, Ostojić, Pranić, Sinković i Tomašević.

4.3. Nupcijalitet

Za demografiju je vrlo važno pitanje sklapanja (nupcijalitet) i rastava brakova (divorcijalitet) te sastav stanovništva po bračnom stanju. Na temelju raspoloživih podataka u vremenu i na području koje istražujemo ne možemo raspravljati o divorcijalitetu pa će se ovo istraživanje odnositi samo na nupcijalitet.³⁷

³⁷ „Prirodno kretanje stanovništva možemo tretirati u užem i širem smislu. Šire poimanje

U prosjeku je u župi Baćina u istraživanome razdoblju od 1870. do 1880. godišnje sklapano 4,1 brakova, što je, primjerice znatno manje nego u susjednoj župi Desne (1870. – 1880.), gdje taj prosjek iznosi oko 9,5 brakova.³⁸ U župi Baćina je, za razliku od primjerice župe Opuzen i ostaloga dijela Poneretavlja gdje su se žene udavale dosta mlade, prosjek dobi stupanja u brak bio dosta visok i iznosio je oko 31,19 godina, a kod muškaraca prosječna starost prilikom ženidbe iznosila je oko 32,46 godina. Dakle, riječ je o visokoj dobnoj zrelosti ulaska u brak i kod muškaraca i kod žena, što govori o činjenici da je ta župa zahvaćena tranzicijom stanovništva.

Jedna od zanimljivosti te župe u odnosu na druge neretvanske župe je i u tome što je najveći broj mladenaca dolazio iz iste župe. Broj mladoženja iz župe Baćina iznosi 37 ili 97,60 %, dok izvan župe Baćina potječu samo četvorica ili 2,40 %.³⁹ Također jedna od zanimljivosti župe Baćina u razdoblju od 1870. do 1880. je i u tome što sve mladenke dolaze iz matične župe, što je zoran dokaz velikoj zatvorenosti sredine i upućenosti na vlastito stanovništvo. Ta činjenica ukazuje na izrazito male migracije, i dnevne i sezonske, stanovništva župe Baćine. Slično je stanje i s kumstvom pri vjenčanju. Najveći broj kumova i svjedoka pri vjenčanju potječe iz župe Baćina, a izvan župe dolazi svega 6 ili 14,60 % kumova i svjedoka,⁴⁰ što je također jedan od pokazatelja zatvorenosti župe. Godišnja dinamika sklopljenih brakova u župi Baćina je bila različitog intenziteta (Sl. 9.). Po najvećem broju sklopljenih brakova izdvajaju se 1879. (9) i 1875. (7) godina, dok su godine s najmanje sklopljenih brakova bile 1874. (1) i 1880. (1).

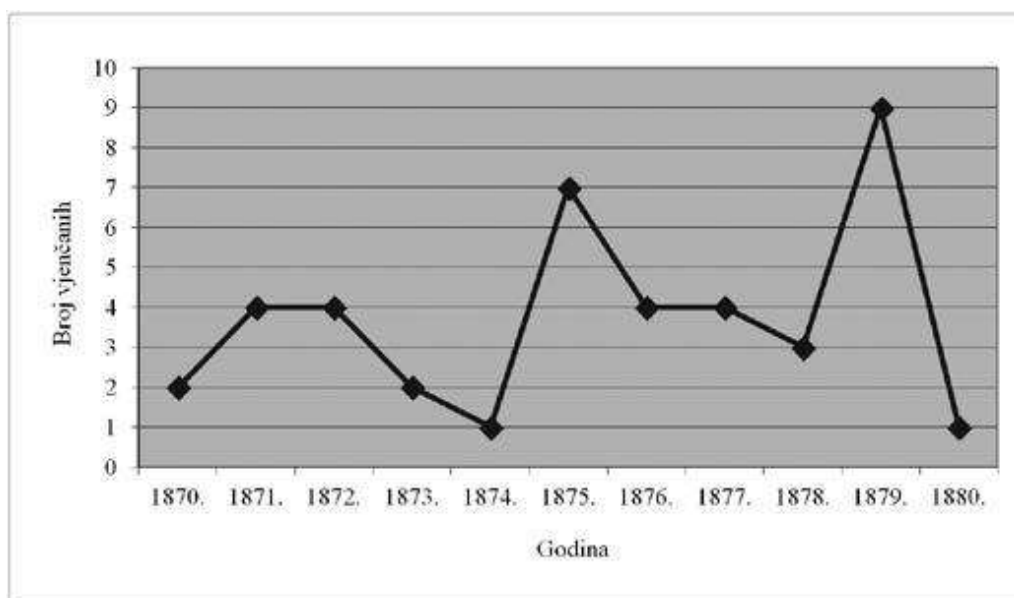
uključuje u prirodno kretanje osim nataliteta i mortaliteta kao njegovih osnovnih komponenti, također još i one pojave ili čimbenike koji značajno utječu na veličinu i tendenciju kretanja nataliteta i mortaliteta; tu je prije svega nupcijalitet (bračnost), jer se glavnina djece rađa u braku, zatim divorcijalitet (razvod braka) koji također može tangirati brojčanu razinu nataliteta..." Vidjeti: ALICA WERTHEIMER-BALETIĆ, *Stanovništvo i razvoj*, Mate d.o.o., Zagreb, 1999., str. 207.

38 Usp. I. BEGO-MATIJEVIĆ i dr., *n. dj.*, str. 211.

39 Izvan župe Baćina u razdoblju od 1870. do 1880. potječu četvorica mladoženja, i to iz Pline (1), Zaostroga (1) i Graca (2).

40 U razdoblju od 1870. do 1880. najveći broj kumova i svjedoka pri vjenčanju izvan župe Baćina dolazi iz mjesta Rogotin (2), Zaostrog (1), Gradac (2) i Plina (1).

Sl. 9. Prosječno godišnje kretanje broja sklopljenih brakova u župi Baćina (1870. –1880.)

Izvor: Matična knjiga vjenčanih župe Baćina (1870. – 1880.)

4.3.1. Sezonske oscilacije nupcijaliteta

Na godišnje (sezonske) promjene u broju sklopljenih brakova u tradicionalnim društvima su u najvećoj mjeri utjecale crkvene i običajne norme,⁴¹ ali i gospodarske aktivnosti tijekom godine. Uglavnom u katoličkom svijetu nema vjenčanja za vrijeme korizmenih dana i došašća. Zbog poštivanja crkvenih odredaba i tradicionalnih običaja ožujak i prosinac su mjeseci s najmanje vjenčanja u godini.

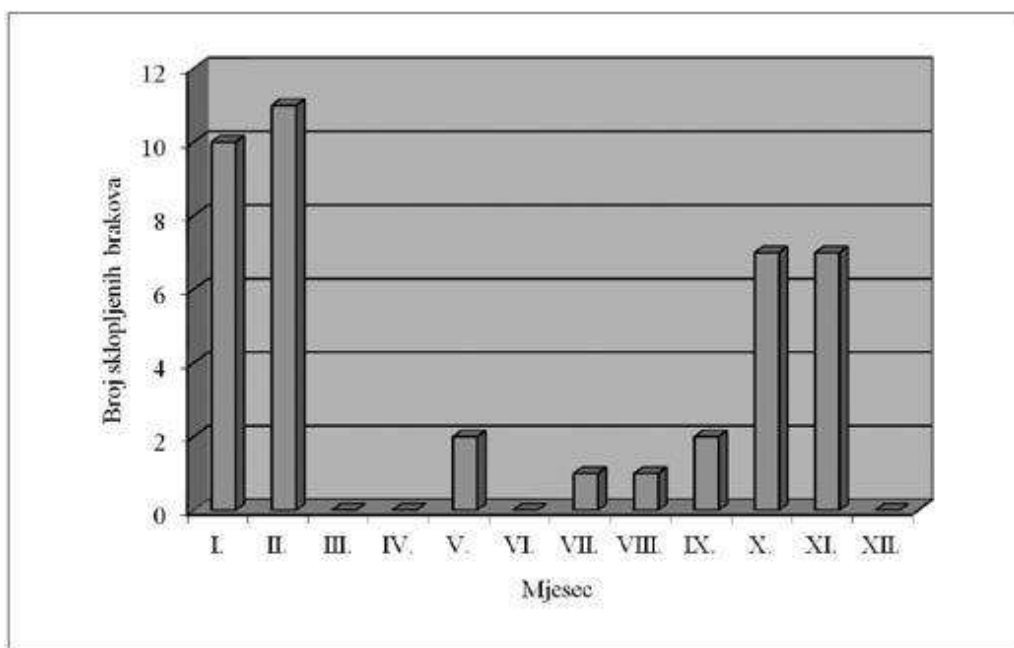
Nenad Vekarić i dr. za Dubrovnik i njegovo područje navode: *Brakovi su se najčešće sklapali nakon završetka poljskih radova, a prije božićnih blagdana (u studenom) ili u razdoblju prije Korizme (siječanj i veljača). I u južnoj i sjevernoj Hrvatskoj vrijedilo je to pravilo, s time da su južni Hrvati davali prednost studenom, a sjeverni su se radije ženili poslije Božića.*⁴²

41 Usp. NENAD VEKARIĆ i dr., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda (Dubrovnik i njegova okolica od 17. do 19. stoljeća)*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik, 2000., str. 52.

42 *Isto*, str. 51.

U župi Baćina na sam izbor vjenčanja znatno su utjecali sezonski radovi tijekom godine. Oni su nešto manji u kasnu jesen i zimi, a nešto intenzivniji u proljeće kada počinju poljoprivredne pripreme tla i stočarske aktivnosti. U župi Baćina u prosjeku maksimum je vjenčanja u veljači (12), listopadu (7) i studenom (7) (Sl. 10.), dok je u Dalmaciji, Hrvatskoj, Slavoniji i Istri maksimum vjenčanja u studenom,⁴³ a minimum je kod svih isti, u ožujku i prosincu. U usporedbi s nekim susjednim neretvanskim župama stanje je slično onom u župi Opuzen i župi Metković gdje je maksimum također u veljači,⁴⁴ dok je u neretvanskoj župi Desne maksimum vjenčanja zabilježen u studenome⁴⁵ (slično kao u Dalmaciji).

Sl. 10. Prosječna mjesečna kretanja broja sklopljenih brakova u župi Baćina (1870. – 1880.)

Izvor: Matična knjiga vjenčanih župe Baćina (1870. – 1880.)

43 Usp. FRAN VRBANIĆ, *Demografske prilike u južnih Slavena*. Tisak dioničke tiskare, Zagreb, 1896., str. 49.

44 Usp. Ž. DUGANDŽIĆ, *Stanovništvo...*, str. 124.

45 Usp. I. BEGO-MATIJEVIĆ i dr., *n. dj.*, str. 204.

4.3.2. Brakovi u srodstvu

O brakovima u srodstvu istraživane župe možemo govoriti na temelju matičnih knjiga u kojima je upisan stupanj srodstva. Ima više vrsta srodstava, a nama je najvažnije krvno srodstvo. Već po rimskom pravu srodstvo u izravnoj lozi bilo je ženidbena zapreka, a po pobočnoj liniji različito se uređivala i u prošlosti i u sadašnjosti.⁴⁶ *Inocent III. je na IV. lateranskom saboru (1215. i 1216.) ograničio ženidbenu zapreku na četvrto koljeno po kanonskom slučaju. Pobočno srodstvo u prvom koljenu (braća i sestre) smatralo se neoprostivom zaprekom. Za sklapanje braka do 2. stupnja srodstva (prvi rođaci) dozvolu je mogao dati papa, a do uključivo 4. koljena (treći rođaci) bio je nadležan biskup.*⁴⁷

U matičnim knjigama vjenčanih župe Baćina u razdoblju od 1870. do 1880. upisan je 41 sklopljeni brak. U pet su sklopljenih brakova mladenci bili u krvnom srodstvu u 3. koljenu te u četiri sklopljena braka u krvnom srodstvu u 4. koljenu. Jedan je od razloga tome slabija otvorenost župe prema vanjskoj sredini i veća upućenost u traženju bračnoga partnera na domaće stanovništvo.

Prosječna dobna razlika između ženika i nevjeste iznosi 1,27 godina (muškarci 32,46 i žene 31,19) pa je i u tom pogledu župa Baćina iznimka u odnosu na ostale neretvanske župe gdje ta razlika, npr. u župi Opuzen, iznosi 5,1 godina i gdje bračni supružnici u brak ulaze u dosta mlađoj dobi (u prosjeku muškarci s 28,7 godina, a žene s 23,6 godina starosti). Prosječna dobna razlika za prvi brak u župi Baćina u razdoblju od 1870. do 1880. iznosi 1,2 godina, tako da muškarci u prvi brak ulaze s 31 godinom, a žene s 29,80 godina starosti, dok je npr. u župi Opuzen ta razlika 5,3 godina, odnosno muškarci u prosjeku u prvi brak ulaze s 27,4, a žene s 22,1 godine starosti.⁴⁸ U brak do 20. godine života nije stupio ni jedan muškarac, ali su i žene vrlo malo stupale u brak prije 20. godine starosti (Sl. 11.).⁴⁹

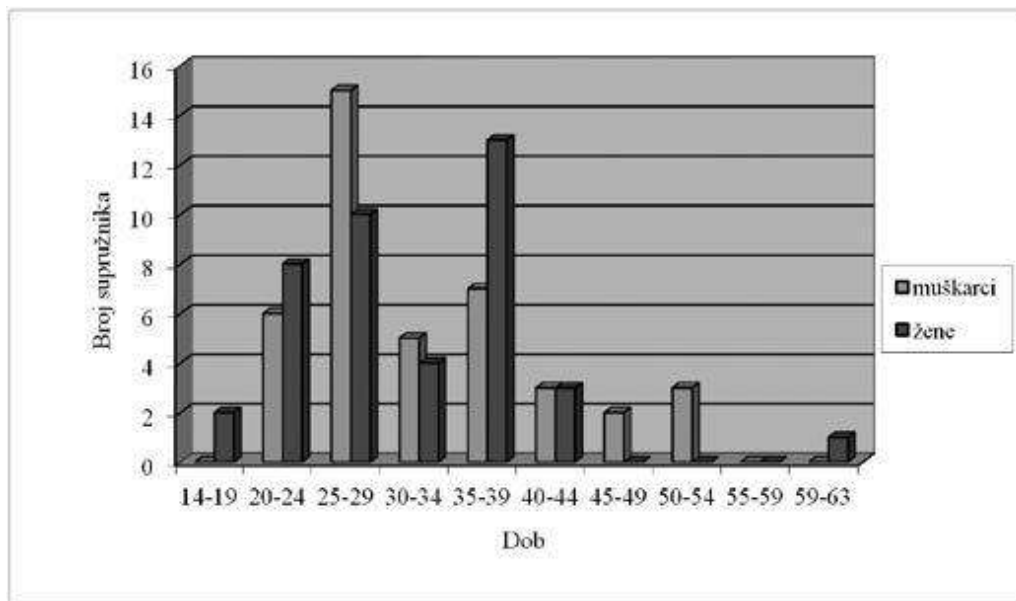
46 Usp. N. VEKARIĆ i dr., *n. dj.*, str. 54.

47 *Isto*, str. 55.

48 Usp. Ž. DUGANDŽIĆ, „Demografske karakteristike župe Opuzen (1870. – 1880.).“ (Predano u *Radovi Zadar* 1. lipnja 2012.), str. 20.

49 U brak su do 20. godine starosti stupile dvije djevojke: Marina Bogunović sa 17 i Matija Bogunović s 18 godina.

Sl. 11. Prosječna dob supružnika pri sklapanju braka u župi Baćina (1870. – 1880.)

Izvor: Matična knjiga vjenčanih župe Baćina (1870. – 1880.)

Najveći broj muškaraca stupa u brak u starosnoj dobi između 25. i 29. godine života dok se najveći broj žena udaje u dobi od 35. do 39. godine života, što je potpuno različito u odnosu na situaciju u župi Opuzen gdje se najveći broj muškaraca ženi u dobi od 25. do 29. godine života, a žene se udaju najviše u dobnoj skupini od 20. do 24. godine života.⁵⁰ Jedna od zanimljivosti župe Baćina je i u tome što je pri sklapanju braka 34 % žena bilo starije od muškaraca, dok je 61 % muškaraca starije od žena, a ista dobna starost zabilježena je u 5 % slučajeva. Što se tiče zanimanja bračnih supružnika, uglavnom je riječ o težacima (poljodjelicima).

4.3.3. Brak po redu mladenaca

U 87,80 % sklopljenih brakova radilo se o prvom braku za oba supružnika, 4,9 % bilo je slučajeva u kojima je ženik bio u drugom, a nevjesta u prvom braku, 2,4 % u kojem je ženik bio u prvom, a nevjesta u drugom braku, a 4,8 % supružnika sklopilo je drugi brak, što je dosta sličan odnos kao i u župi Opuzen.⁵¹ U župi Baćina gotovo se podjednako

⁵⁰ Usp. Ž. DUGANDŽIĆ, „Demografske...“, str. 20.

⁵¹ Usp. *isto*, str. 22.

udovaca i udovica odlučuje za drugi brak, odnosno u drugi brak ulazi 9,7 % udovaca i 7,3 % udovica.⁵² Taj je odnos sličan onome u župi Opuzen gdje se za drugi brak odlučuje oko 12,1 % udovaca i 9,1 % udovica.⁵³ Inače se u većini župa Donjega Poneretavlja za drugi brak odlučuje daleko više udovaca nego udovica, i to ponajprije zbog radne snage ili brige za djecu (muškarci obično moraju raditi na imanju, a ako imaju malu djecu, netko se morao skrbiti za njih) i sl. Na primjer, u župi Desne za drugi brak se odlučuje 15,20 % udovaca i 2,80 % udovica⁵⁴, a u župi Metković za drugi se brak odlučuje oko 16 % udovaca i oko 11 % udovica.⁵⁵

5. Posljedice demografskih promjena župe Baćina (1870. – 1880.)

Pored razmjerno visoke prosječne stope nataliteta i pored umjerene stopa mortaliteta, rezultat je umjerena prosječna stopa prirodnog prirasta župe Baćina (9,17 ‰). Prosječna stopa nataliteta u župi Baćina od 29,6 ‰ daleko je manja od dalmatinskoga prosjeka (36 ‰)⁵⁶ te od prosječne stope nataliteta župe Metković u istome razdoblju, koja iznosi 35,24 ‰.⁵⁷ Prosječna stopa mortaliteta u župi Baćina od 17,70 ‰ znatno je manja od dalmatinskoga prosjeka od 31,02 ‰, ali i od prosječne stope mortaliteta župe Metković (44,50 ‰).⁵⁸

Župa je ostvarila negativan migracijski saldo (-77), godišnje u prosjeku od -7 stanovnika što je posebno vidljivo nakon 1875. (Tablica 3.). Unatoč

52 U razdoblju od 1870. do 1880. u župi Baćina zabilježena je ženidba 4 udovca ili 9,7 %, od njih je najmlađi bio star 37 godina, a najstariji 51 godinu. Dvojica su udovaca oženila udovice, a dvojica djevojke. Najmlađa je udovica stara 43, a najstarija 63 godine. Dvije su udovice bile udane za udovce, a jedna za neoženjena muškarca.

53 U razdoblju od 1870. do 1880. u župi Opuzen zabilježena je udaja 9 udovica ili 9,1 %, od njih devet najmlađa je imala 30 godina, a najstarija 47 godina. Od njih devet četiri su se udale za neoženjena muškarca, a pet za udovca. Što se tiče udovaca, u župi ih se 10 odlučilo za drugi brak, od toga je najstariji imao 54 godine, a najmlađi 27. Od njih 12 u drugome se braku njih 7 oženilo djevojkama.

54 Usp. I. BEGO-MATIJEVIĆ i dr., *n. dj.*, str. 215.

55 Usp. Ž. DUGANDŽIĆ, *Stanovništvo...*, str. 184.

56 Usp. JAKOV GELO, *Demografske promjene u Hrvatskoj od 1780 do 1981*. Globus, Zagreb, 1987., str. 123.

57 Usp. Ž. DUGANDŽIĆ, *Stanovništvo...*, str. 189.

58 Usp. *isto*, str. 189.

stalnom smanjivanju broja stanovnika tijekom promatranih jedanaest godina, uz razmjerno visoke stope nataliteta i umjerenoj stopi mortaliteta, pokazalo se da je župa Baćina zahvaćena demografskom tranzicijom, kako tranzicijom mortaliteta tako i tranzicijom nataliteta, što je slično kao u većem dijelu Dalmacije u navedenome razdoblju. Zapravo se može reći da se po navedenim demografskim značajkama župa nalazi u središnjoj demografskoj podetapi razvoja stanovništva.⁵⁹U tom smislu uočava se razlika u odnosu na druge dijelove Donjega Poneretavlja (Metković, Rogotin, Opuzen i sl.) koji su se nalazili u nizinskom i močvarnom području koje je obilovalo svim vrstama epidemija, ali i lošim higijensko-zdravstvenim uvjetima koji još nisu bili na očekivanoj razini demografskog razvoja stanovništva.

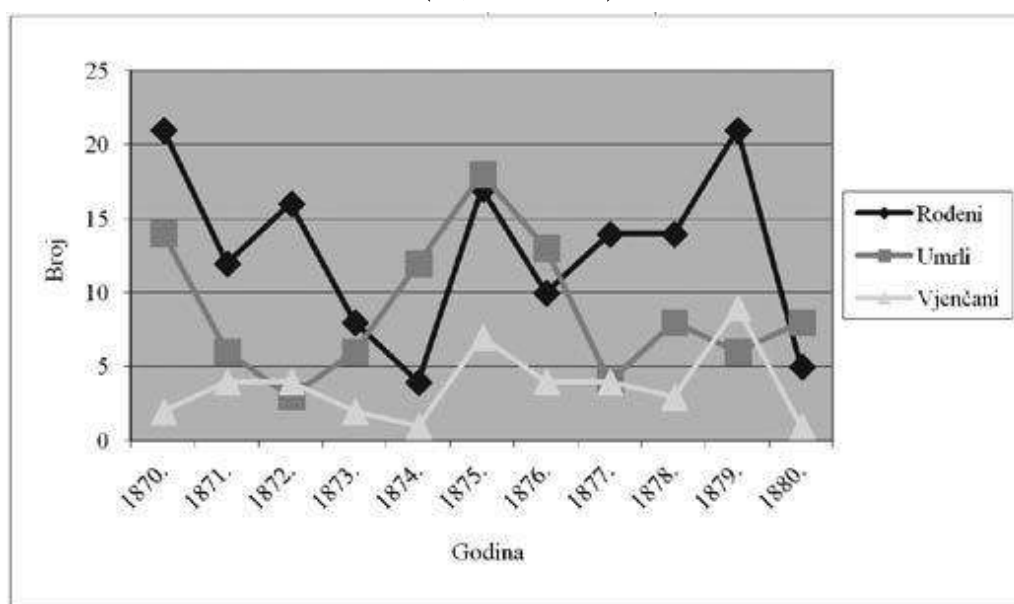
Tablica 3. Sastavnice prirodnog i prostornog kretanja stanovništva župe Baćina (1870. – 1880.)

Godina	Broj stanovnika	Broj rođenih	Broj umrlih	Prirast/pad	Broj vjenčanih	Prosječna godišnja stopa nataliteta	Prosječna godišnja stopa mortaliteta	Prosječna godišnja stopa prirodnog prirasta/pada	Prosječni godišnji migracijski saldo	Prosječna godišnja stopa nupcijaliteta	Vitalni indeks
Ukupno		142	98	44	41	29,6	17,7	9,17	-7	8,69	
1869.	502										
1870.	491	21	14	7	2	42,8	28,5	14,25	-4	4,07	150
1871.	480	12	6	6	4	25	12,5	12,5	-5	8,33	200
1872.	469	16	3	13	4	34	6,4	27,7	2	8,52	533
1873.	458	8	6	2	2	17,5	13	4,36	-9	4,4	133
1874.	447	4	12	-8	1	8,9	26,8	-17,9	-19	2,23	33
1875.	436	17	18	-1	7	38,9	41,28	-2,3	-12	16	94
1876.	425	10	13	-3	4	23,5	30,58	-7,05	-14	9,41	77
1877.	414	14	4	10	4	33,8	9,66	24,15	-1	9,7	350
1878.	403	14	8	6	3	34,7	19,8	14,8	-5	7,44	175
1879.	392	21	6	15	9	53,5	15,3	38,26	4	22,9	350
1880.	381	5	8	-3	1	13,1	21	-7,84	-14	2,62	63

Izvor: Matične knjige rođenih, umrlih i vjenčanih župe Baćina (1870. – 1880.)

⁵⁹ Ukoliko ovako mala sredina može biti reprezentativan pokazatelj demografskog razvoja stanovništva.

Sl. 12. Prosječna godišnja kretanja broja rođenih, umrlih i vjenčanih župe Baćina (1870. – 1880.)

Izvor: Matične knjige rođenih, umrlih i vjenčanih župe Baćina (1870. – 1880.)

Zaključak

Proces demografske tranzicije stanovništva u većini mjesta Dalmacije je otpočeo oko 1880. godine, kada je završila predtranzicijska etapa i otpočela rana podetapa demografske tranzicije, a to se dogodilo i na prostoru župe Baćina. To se ne vidi samo iz umjerene stope mortaliteta, nego i iz stope nataliteta koja se našla na granici između predtranzicijske u tranzicijsku fazu. Jedan od pokazatelja da je nastupila tranzicija stanovništva u župi Baćina svakako je i starost mladenaca pri ulasku u prvi brak, gdje mladenci u prvi brak u prosjeku ulaze oko 30. godine života. Neki su od pokazatelja tranzicije mortaliteta i uzroci smrtnosti kod stanovništva župe Baćina, a koji su evidentirani u matičnim knjigama. Na započeti proces demografske tranzicije u toj župi vjerojatno je utjecala činjenica zemljopisnoga smještaja župe Baćina koja je u odnosu na susjedne neretvanske župe bila u nekoj vrsti geografskog izolata jer nije bila izložena svim onim vrstama opasnih epidemija kojima su bila izložena neretvanska naselja u dolini Neretve (kolera, malarija, dizenterija i sl). Usto, područje je Baćine bilo manje izloženo i valu izbjeglica iz Hercegovine tijekom Hercegovačkog ustanka.

Izvori

- Hrvatski državni arhiv u Zagrebu
- Matična knjiga rođenih župe Baćina (1870. – 1880.)
- Matična knjiga umrlih župe Baćina (1870. – 1880.)
- Matična knjiga vjenčanih župe Baćina (1870. – 1880.)

Literatura

- ANTOLJAK, STJEPAN, *Dalmatinsko pitanje kroz vjekove*, Tiskara Grafika, Zagreb, 1944.
- BEBIĆ, JOSIP, *Župa Slivno Ravno*, Crkva u svijetu, Split, 1990.
- BEGO-MATIJEVIĆ, INGE, DUGANDŽIĆ, ŽARKO, AKRAP, ANĐELKO „Tranzicija mortaliteta: stanovništvo Desne na Neretvi (1870. – 1880.)“, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 47, 2009., str. 195. – 218.
- CETNAROWICZ, ANTONI, *Narodni preporod u Dalmaciji*. Srednja Europa, Zagreb, 2006.
- CURIĆ, ZORAN, *Donjoneretvanski kraj: potencijalni i valorizirani turistički činitelji*. Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb, 1994.
- DUGANDŽIĆ, ŽARKO, „Demografske karakteristike župe Opuzen (1870. – 1880.)“ (Predano u *Radovi Zadar*, 1. lipnja 2012.).
- DUGANDŽIĆ, ŽARKO, *Stanovništvo općine Metković (1850. –1918)*. Sveučilište Zagreb – Sveučilište u Dubrovniku, Zagreb, Doktorska disertacija, 2011.
- DUJMOVIĆ, IVO, *Opuzen i Komin, crtice iz povijesti*, Lib, Rijeka, 1996.
- FILIPČIĆ, ANITA, „Klimatski položaj Hrvatske.“ *Hrvatski zemljopis*. Koprivnica, „Dr. Feletar“, Specijalno izdanje br. 1/1996., str. 83. – 93.
- GLIBOTA, MILAN, *Povijest donje Neretve i prvi mletački katastri*. Državni arhiv Zadar, Zadar, 2006.

- IVANIŠEVIĆ, FRANE, *Statistika* 1910., Zadružni savez, Hrvatska štamparija Trumbić i drug, Split, 1910.
- IVKOVIĆ, FRANE, „Organizacija uprave u Dalmaciji za vrijeme Druge austrijske vladavine 1814. – 1918.“, *Arhivski vjesnik*, Zagreb, 1992.
- GELO, JAKOV, *Demografske promjene u Hrvatskoj 1780 do 1981.g.*, Globus, Zagreb, 1987.
- KORENČIĆ, MIRKO, *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857. – 1971.*, knjiga 54., Djela Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1979.
- KRIVOŠIĆ, STJEPAN, *Stanovništvo i demografske prilike u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u XVIII. i prvoj polovini XIX. stoljeća.* Zavod za znanstveni rad HAZU, Varaždin, 1991.
- MACAN, TRPIMIR, *Iz povijesti Donjeg Poneretavlja.* Autorsko izdanje, Metković, 1972.
- NEJAŠMIĆ, IVO, *Demogeografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima.* Školska knjiga, Zagreb, 2005.
- OMAŠIĆ, VJEKO, „Prva austrijska vlast u Dalmaciji 1797. – 1806.“, u: *Kaštelanski zbornik* 6, 1999., str. 31.- 50.
- PEJDO, TOMISLAV, „Politika Austrije (Austro-Ugarske) prema brodarstvu Dalmacije od 1850. do 1880. godine.“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 50, 2008., str. 275. – 287.
- SKARICA, MATEJ, *Topografski priručnik Dalmacije i popis stanovništva*, Naklada Hrvatske knjižare, Split, 1992.
- SUPPAN, ARNOLD, *Oblikovanje nacije u građanskoj Hrvatskoj (1835. – 1918)*, Naprijed, Zagreb, 1999.
- STANČIĆ, NIKŠA, „Mihovil Pavlinović u Narodnom Preporodu u Dalmaciji i u Hrvatskoj politici 19. stoljeća.“, u: *Mihovil Pavlinović u politici i književnosti.* Zagreb, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu i SIZ kulture općine Makarska, 1978., str. 9. – 37.

- ŠUNJIĆ, MAJA, „Stanovništvo Rogotina na kraju 18. i u prvoj polovici 19. st. na temelju matičnih knjiga i stanja duša.“, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 45, 2007., str. 347. – 389.
- VEKARIĆ, NENAD – VRANJEŠ-ŠOLJAN, BOŽENA, „Početak demografske tranzicije u Hrvatskoj“, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 47, 2009., str. 9. – 62.
- VEKARIĆ, NENAD – BENYOVSKY, IRENA – BUKLIJAŠ, TATJANA – LEVAK, MAURIZIO – LUČIĆ, NIKŠA – MOGOROVIČ, MARIJA – PRIMORAC, JAKŠA, *Vrijeme ženidbe i ritam poroda. Dubrovnik i njegova okolica od 17. do 19. stoljeća*. Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik, 2000.
- VRBANIĆ, FRAN, *Demografske prilike u južnih Slavena*, Tisak dioničke tiskare, Zagreb, 1896.
- <http://www.franjevci-split.hr>

BAĆINA – PRILOZI:

Tabl. 4. Prosječna sezonska kretanja rođenih župe Baćina (1870.-1880.)

	Mjesec												
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
%	14,08	2,87	11,97	5,63	5,63	6,33	5,63	5,63	9,2	11,26	9,85	11,97	100
1870.	4	1	3	1	0	5	3	0	1	1	1	1	21
1871.	2	1	1	0	1	0	0	1	2	0	4	0	12
1872.	2	0	3	1	1	1	1	1	1	3	1	1	16
1873.	1	0	2	1	1	0	0	1	0	1	0	1	8
1874.	1	0	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	4
1875.	1	0	2	0	0	0	1	1	6	2	2	2	17
1876.	2	0	3	0	1	1	0	0	1	2	0	0	10
1877.	1	1	0	1	0	0	0	2	0	2	2	5	14
1878.	3	0	1	2	2	0	1	1	1	1	1	1	14
1879.	2	1	1	1	1	0	1	1	0	4	3	6	21
1880.	1	0	0	0	1	1	1	0	1	0	0	0	5
Ukupno	20	4	17	8	8	9	8	8	13	16	14	17	142

Muškarci	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Ukupno
%	10	4,44	14,47	5,55	5,55	5,55	5,55	6,66	7,77	11,11	8,88	14,47	100
1870.	2	1	2	1	0	3	2	0	1	1	0	1	14
1871.	0	1	1	0	1	0	0	1	1	0	3	0	8
1872.	1	0	1	0	1	0	1	1	0	1	1	1	8
1873.	1	0	2	0	1	0	0	1	0	1	0	1	7
1874.	1	0	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	4
1875.	1	0	2	0	0	0	0	0	5	2	2	2	14
1876.	0	0	2	0	0	1	0	0	0	1	0	0	4
1877.	0	1	0	1	0	0	0	1	0	2	1	3	9
1878.	2	0	1	1	1	0	0	1	0	0	1	1	8
1879.	1	1	1	1	0	0	1	1	0	2	0	4	12
1880.	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	2
Ukupno	9	4	13	5	5	5	5	6	7	10	8	13	90

Žene	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Ukupno
%	21,13	0	7,7	5,8	5,8	7,7	5,8	3,8	11,53	11,52	11,52	7,7	100
1870.	2	0	1	0	0	2	1	0	0	0	1	0	7
1871.	2	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	4
1872.	1	0	2	1	0	1	0	0	1	2	0	0	8
1873.	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
1874.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1875.	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	3
1876.	2	0	1	0	1	0	0	0	1	1	0	0	6
1877.	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	2	5
1878.	1	0	0	1	1	0	1	0	1	1	0	0	6
1879.	1	0	0	0	1	0	0	0	0	2	3	2	9
1880.	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	3
Ukupno	11	0	4	3	3	4	3	2	6	6	6	4	52

Izvor: Matična knjiga rođenih župe Baćina (1870. – 1880.)

Tabl. 5. Prosječna sezonska kretanja umrlih župe Baćina (1870. – 1880.)

	Mjesec												
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
%	16,36	9,18	8,16	6,12	10,2	4,08	6,12	10,2	8,16	3,06	9,18	9,18	100
1870.	3	0	1	1	0	2	3	1	3	0	0	0	14
1871.	2	0	0	1	0	0	0	1	1	0	1	0	6
1872.	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	3
1873.	2	2	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	6
1874.	1	1	1	1	2	1	0	3	1	0	1	0	12
1875.	3	0	1	1	0	1	1	2	1	1	3	4	18
1876.	2	2	4	0	3	0	0	0	1	0	1	0	13
1877.	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	4
1878.	1	0	1	0	1	0	0	0	1	0	2	2	8
1879.	1	2	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2	6
1880.	0	0	0	1	2	0	2	1	0	1	0	1	8
Ukupno	16	9	8	6	10	4	6	10	8	3	9	9	98
Ukupno	16	9	8	6	10	4	6	10	8	3	9	9	98

DEMOGRAFSKE ZNAČAJKE ŽUPE BAČINA OD 1870. DO 1880. GODINE

Muškarci	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Ukupno
%	17,59	10,54	7	7	8,77	3,5	8,77	10,54	8,77	1,75	8,77	7	100
1870.	2	0	0	1	0	1	3	0	1	0	0	0	8
1871.	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	1	0	3
1872.	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	2
1873.	2	2	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	6
1874.	0	1	0	1	0	1	0	3	1	0	1	0	8
1875.	1	0	0	1	0	0	1	1	1	1	1	2	9
1876.	2	0	3	0	3	0	0	0	1	0	0	0	9
1877.	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	3
1878.	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	3
1879.	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	3
1880.	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	1	3
Ukupno	10	6	4	4	5	2	5	6	5	1	5	4	57

Žene	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Ukupno
%	14,6	7,3	9.sij	4,9	12,3	4,9	2,9	9,7	7,3	4,9	9,1	12,3	100
1870.	1	0	1	0	0	1	0	1	2	0	0	0	6
1871.	2	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	3
1872.	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
1873.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1874.	1	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0	0	4
1875.	2	0	1	0	0	1	0	1	0	0	2	2	9
1876.	0	2	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	4
1877.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
1878.	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	1	2	5
1879.	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	3
1880.	0	0	0	1	1	0	1	1	0	1	0	0	5
Ukupno	6	3	4	2	5	2	1	4	3	2	4	5	41

Izvor: Matična knjiga umrlih župe Bačina (1870. – 1880.)

Tabl. 6. Prosječna sezonska kretanja vjenčanih župe Baćina (1870. – 1880.)

	Mjesec												
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
%	24,4	26,8	0	0	4,9	0	2,5	2,5	4,9	17	17	0	100
1870.	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	2
1871.	1	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	4
1872.	1	0	0	0	0	0	0	0	1	2	0	0	4
1873.	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2
1874.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
1875.	1	1	0	0	1	0	0	0	0	1	3	0	7
1876.	1	2	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	4
1877.	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	4
1878.	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	3
1879.	2	6	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	9
1880.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
Ukupno	10	11	0	0	2	0	1	1	2	7	7	0	41

Izvor: Matična knjiga vjenčanih župe Baćina (1870. – 1880.)

ŽARKO DUGANDŽIĆ

DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS OF THE BAĆINA PARISH (1870. – 1880.)

Abstract

Both components of the natural movement of the population are on the transition from high to low. The average annual birth rate ranges at the level of 29.60 ‰ and thus found itself at the beginning of the demographic transition, fertility, and the average mortality rate captures the mean mortality and is about 17.70 ‰, and all this suggests that the parish Baćina already found itself early in the process of demographic transition. In this development process, in which both components of the natural movement have dropped, the resultant provides a moderate rate of natural increase, which amounts to 9.17 ‰. Rhythm is the conception pronounced during the spring, while in autumn the least, probably because they are busy autumn population works in the field. In the total number of births in the parish there were no reports of illegitimate child birth, which shows the non-patriarchal tradition population. The parish is Baćina during Herzegovina uprising was significantly less burdened by refugees from BiH in relation to other Neretva parishes, so this is one of the reasons for these demographic trends. The parish still recorded high mortality in childhood (0-14), but in fertile age, as a result of poor living conditions and various diseases. During this survey there were recorded more marriages in consanguinity, which speaks of a kind of isolationism directionality to their own population and low level of space mobility of population.

Key words: Parish Baćina, Neretva Valley, birth rate, mortality, nuptiality, natural increase